

Teren gminy Osie dzieli losy Pomorza gdańskiego. I tak w XIII wieku znalazł się w państwie księstwa gdańsko-pomorskich, a w trakcie postępującego rozbięcia dzielnicowego w dzielnicę wieckiej. Po śmierci w r. 1294 ostatniego z dynastii Mszczuja II wszedł na mocy ukazu w Knie w skład państwa Przemysława II, a później Władysława Łokietka.

Jednak w wyniku wydarzeń lat 1308-1309 znalazł się na ponad 150 lat w rękach zakonu krzyżackiego, w ramach pogranicznej komturii wieckiej. Krzyżacy, mimo że przypisuje się im często prowadzenie polityki eksterminacyjnej i germanizacyjnej wobec ludności nieniemieckiej, respektowali zwyczaje miejscowej ludności i zastane uregulowania prawne, a politycznych cechowała pragmatyzm i dążenie do jak najszybszego zagospodarowania podbitych terenów przez popieranie wsi czynszowych na prawie niemieckim. Klęka zakonu w wojnie z polską w latach 1409-1411 spowodowała wzrost ucisku fiskalnego na ziemiach pod jego panowaniem.

Prawdopodobnie, to było przyczyną powstania dokumentu, z którego czerpiemy pierwsze wiadomości o miejscowościach gminy, występującego w literaturze jako inwentarz lub księga czynszowa.

Niezwykle istotnym momentem w dziejach Pomorza Gdańskiego, a tym samym terenów gminy, była wojna trzynastoletnia. W jej wyniku dzielnica ta została ponownie przyłączona do Polski. Wydarzenie to przyniosło oprócz zmian politycznych również zmiany ekonomiczne, polegające na dążeniu do unifikacji tych terenów z pozostałymi ziemiami polskimi, w tym rozwoju gospodarki folwarczno-pańszczyńskiej. Efektem tego było - najprawdopodobniej - powstanie folwarku we Wierzchach.

Lata po zawarciu pokoju toruńskiego były w historii tych ziem okresem spokoju, a ludność wiejska, o ile kraju nie nawiedzały klęski nieurodzaju, żyła dostatnio.

Najazd na Pomorze Gdańskie króla szwedzkiego Gustawa Adolfa przerwał okres pokojowego rozwoju prowincji. Trwające w latach 1626-1629 walki nie oszczędziły również rejonu Osia.

Królowi Władysławowi IV jeszcze w roku 1643, oddając w wieczyste użytkowanie oskiemu sołtysowi Franciszkowi Nieradzkiemu dobra sołdeckie, czynił to tytułem rekompensaty za spustoszenia okresu wojny, w tym utratę dokumentów potwierdzających przywileje nadane jeszcze przez krzyżaków.

Wierzej, w okresie potopu szwedzkiego (1655-1660), teren gminy znalazł się w ogniu walk. Kilkuletnia okupacja szwedzka, toczona w oparciu o Bory Tucholskie wojna partyzancka, przemarsze regularnych armii, które nie mogły nie korzystać z przebiegających przez gminę szlaków komunikacyjnych, spowodowały, że w roku 1664 dokonujący lustracji komisarze królewscy zastali tragiczny jej obraz. We wszystkich wsiach naliczono jedynie 3 gburów podczas, gdy w roku 1649 w samym Osiu było ich 18. Zniszczone i opustoszałe były młyny w Żurze i Grzybku, piec smolarny w Oskim Piecu, folwark we Wierzchach. Powszechne było zjawisko ponownego odtwarzania, na podstawie relacji świadków zaginionych dokumentów lokacyjnych.

Mimo, że nie dysponujemy bezpośrednimi relacjami nic nie przemawia za tym, aby teren gminy oszczędził wojny toczony w XVIII wieku, to jest wojna północna: (1700-1721), wojna o tron polski (1733-1735), wojna siedmioletnia (1757-1763), konfederacja barska (1768-1772). Maszerujące przez teren Pomorza wojska szwedzkie, pruskie, rosyjskie i polskie w różnym stopniu przyczyniały się do wyniszczenia gospodarczego regionu. Wszystkie nakładły kontrybucje, dawały paszy, żywności i podwójnie, nie unikały gwałtów i pogromów.

Tematy opracowano na podstawie Informatora turystycznego "Gmina Osie" - TMBT 1995 r. z dzieła opracowanego przez mgr Marka Mieszkę "Zasady i wybitni ludzie" opracował Mariusz Chudecki.

Od Redakcji: Niektóre tytuły zostały zmienione. Zaktualizowano też zapisy w części "Po II wojnie światowej"